

Tove Bull

Professor i nordisk sprogvidenskab
Institut for sprogvidenskab, Universitetet i Tromsø
Tove.Bull@hum.uit.no

Latin og engelsk som akademiske lingua francaer

Sprogvalg i den akademiske verden er ideologiske valg. Valg af undervisnings- og forskningssprog, engelsk eller modersmål, må forklares og forstås ud fra den samfundskontekst universitetet indgår i og den selvforståelse det har.

I den almindelige debat om den voksende brug af engelsk i akademiske sammenhænge (i academia) er det først og fremmest det sprogpoltiske og sociolingvistiske perspektiv der har været fremme. Den universitetspolitiske og universitets sociologiske synsvinkel har derimod været temmelig fraværende. Min fremstilling i det følgende vil derfor lægge vægt på det universitetspolitiske og det historisk-sociologiske.

Historisk rids

Historisk daterer vi universitetsinstitutionen til middelalderen, med universitetet i Bologna som det ældste. Dengang gav det sig selv at det akademiske sprog skulle være latin, uafhængigt af hvilket modersmål professorerne og studenterne havde. Latin blev brugt som lingua franca, som fælles kommunikationssprog, i højere uddannelse og forskning i flere hundrede år, også længe efter at sproget ikke længere kunne bruges som naturligt kommunikationsmiddel i andre sammenhænge. Først i løbet af 1700-tallet ser vi tendenser til at man tager levende europæiske sprog i brug i akademiske sammenhænge. Men latin holdt længe stand. På Det kongelige Frederiks Universitet i Kristiania blev den sidste disputats på latin holdt i 1845, på Københavns Universitet så sent som i 1900.

Latin blev spredt via romersk magt (jvf. Dalby 2002). I næste omgang overlevede latin romerriket med mange hundrede år, også i fossileret tilstand, blandt andet i academia, men allerlængst i den katolske kirke. Spredningen af engelsk over hele verden, længe efter at det britiske imperium var blevet historie, har således sin pendant i videreudviklingen og viderespredningen af latin i lang tid efter romerrikets fald.

Den 'moderne' universitetsinstitution kan vi datere til 16-1700-tallet. Først langt ind i 1700-tallet og tidligt i 1800-tallet bliver universiteterne *nationale*. Groft set kan vi dele moderne universitetshistorie ind i tre faser. Den første kan vi kalde den

kantianske fase, efter Immanuel Kant: *Der Streit der Fakultäten*, 1798. Dette er oplysningstidens universitet, og referencen til Kants værk har baggrund i at han her argumenterer for fornuften som appelinstant frem for religionen. Universitetet finder fra nu af sit legitimeringsgrundlag i ratio, fornuft. Universitetets sproget er fremdeles latin. Men Kant selv skrev både på tysk og latin.

Grundlaget for den næste fase, som vi kan kalde Humboldt-fasen, bliver lagt her. Karl Wilhelm von Humboldt er den som mest eksplicit knytter universitetet til nationalstaten og dermed til nationalsproget og den nationale kultur. Dannelse og uddannelse bliver til to sider af samme sag. Fornuft og kritisk tænkning spiller selvfølgelig stadig en vigtig rolle, men det nye er altså at universitetet får en eksplicit opgave i forhold til de nye nationalstater der vokser frem i Europa. Når institutionerne får en national begrundelse, er det nok så oplagt at nationalsproget bliver vigtigt.

I vor tid derimod har universitetet ikke den samme nationalpolitiske begrundelse og legitimering som før. Stikord for det der sker nu, er 'globalisering'. Grænser bliver nedtonet eller fjernet, først og fremmest de økonomiske grænser. Det har både direkte og indirekte konsekvenser for vores uddannelsesinstitutioner.

Den reformproces der nu foregår over hele Europa, kan tolkes med udgangspunkt i den grove udviklingsmodel for universiteter og højere uddannelser som jeg her skitserer. Det er blevet klarere og klarere at alle andre sprog end engelsk har fået en svækket stilling ved universiteterne. Om der findes nogen samlende ide for disse postnationale institutioner, kan måske diskuteres. Sandsynligvis vil et potentielt legitimeringsgrundlag være af instrumentel-bureaukratisk karakter, og det kan være det er korrekt at bruge benævnelserne neo-liberalisme.

Habermas: feudal – borgerlig – refeudal

En anden og mere ideologiserende måde at forstå universitetsinstitutionens historie på, er at tage udgangspunkt i Jürgen Habermas' offentlighedsteori. Habermas' doktorafhandling *Borgerlig offentlighed* (1961, på norsk 1971) gav en fremstilling af udviklingen af den borgerlige offentlighed på baggrund af en analyse af de strukturelle samfundsændringer der sker over tid. Jeg har i analysen nedenfor ladet mig inspirere af Sørbø 1991, som undersøger mediesamfundet ud fra Habermas' offentlighedsteori.

Habermas tænker sig udviklingen i tre trin: feudal – borgerlig – refeudal. Det er særlig forholdet mellem stat og samfund, forholdet mellem økonomi, produktionsfære og offentlighed/civilsamfund som er i fokus i denne udviklingsmodel. Her er der ikke megen plads til at gå ind i udviklingen i detaljer. Min pointe, som mest har karakter af en hypotese, er at Habermas' udviklingsmodel kan være med til at forklare det sprog- og ideologiskifte som universitetsinstitutionen har gennemgået historisk.

Stikordet 'feudal' dækker over den førborgerlige offentlighed. På den tid lå alt formelt under statsmagten, som udgik fra kongen og aristokratiet. Handel og produktion var styret af privilegier; alt var styret ovenfra. Krav nedefra om f.eks. brug af folke-mål i universitetsundervisningen var utænkelige.

Det der kom til at gøre en ende på den feudale tidsepoke, var at der voksede en ny samfundsklasse frem uden privilegier, nemlig borgerskabet. De havde imidlertid en økonomisk basis som gjorde dem uafhængige af den feudale struktur. De var alle principielt lige. Dette førte til nye informations- og argumentationsformer. I princippet bliver det nu sådan at det alene er argumentet som afgør hvad der er ret, og hvem der har ret. Dermed må information og kundskab flyde frit. Dette er en af de vigtigste tanker fra oplysningstiden. Grundlaget for den moderne demokratiske nationale stat og for vestlig menneskeretstænkning er at finde netop her. Og nationalsproget bliver det naturlige medium for den frie informations- og kundskabsstrøm.

Den offentlige diskurs skal betragtes som den formende politiske kraft i samfundet. Den kundskab som efterspørges, er ikke bare formalkundskab. Danneskundskab er mindst lige så vigtig som formalkundskab. For at kunne være borger må man være et dannet menneske. Det er let at læse de idealer som Humboldt-universitetet repræsenterer, ind i denne kontekst: idealet om autonome uddannelsesinstitutioner, fri kundskabstildeling, forskningsfrihed, universiteterne som nationale kultur- og dannelsesinstitutioner med nationalsproget som basis.

Her må det understreges at det drejer sig om idealer og om selvforståelse. Vi kan ikke pege direkte på en borgerlig almenhed som fungerede helt i overensstemmelse med disse idealer, lige så lidt som vi kan pege direkte på et universitet som fungerede helt i overensstemmelse med Humboldt-idealet. Min pointe her er snarere at man må prøve at finde rødderne til vigtige forestillinger som vokser frem i det borgerlige samfund. Her er rødderne til en del af de idealer som vi gerne kalder 'liberale', og her finder vi også rødderne til ideerne om lige ret til uddannelse, idealet om uddannelsesinstitutioner der også fungerer som dannelses- og kulturinstitutioner. At moders-målet bliver vurderet som centralt i al uddannelse, fra bund til top, er en naturlig følge af denne selvforståelse.

Når Habermas så i næste omgang beskriver udviklingen fra det borgerlige til det refeudale samfund, tager han udgangspunkt i et paradoks: Selv om de borgerlige idealer var almene, var det egentlige borgerskab jo lille. Størstedelen af folket stod udenfor. Men ifølge disse idealer måtte almenheden være åben for udvidelse. Når så nye grupper kommer frem (bønder, arbejdere, kvinder), bliver almenheden omdannet radikalt, sådan som vi i vor tid også har set at det højere uddannelsessystem bliver radikalt omdannet gennem en udvidelse fra elite- til masseuddannelse. Denne udvidelsesproces fører til store strukturændringer, og dermed bliver vilkårene for det borgerlige samfund ændret radikalt. Vigtigst er at skellet mellem stat og samfund bliver mere og mere diffust. Integrering af private og statslige interesser er en

central del af refeudaliseringen, samtidig med at *national*staten bliver mere marginaliseret.

Resultatet er kommercialisering. De grupper som før udgjorde civilsamfundet, bliver nu konsumenter. Argumenter bliver ikke længere formet i pagt med fornuft og logik, men i pagt med de markedslove som gælder i et samfund med overflod af information. Argumenter bliver således omskabt til varer. Skellet mellem kundskab og information synes at forsvinde, og skellet mellem reklame/annonce og argument bliver brudt ned.

Metaforiske udtryk som 'at sælge sin politik', 'at sælge sig', 'at købe et argument eller et synspunkt, en politik' osv. viser hvad det handler om. Institutionerne må tænke økonomi på en anden måde end før. Information og kundskab bliver efterspørgselsorienteret. Således bliver også uddannelsesinstitutionerne kommercialiseret.

Sammenfatning

Humboldt-universitetet og de idealer det repræsenterer, hører altså hjemme i det liberale samfund og er en arv derfra. Det er idealer som nu er i færd med at forvitre over hele den vestlige verden, under påvirkning af det refeudale samfund. Den strukturændring der er sket, og som er i færd med at ændre legitimeringsgrundlaget for institutionerne, ændrer dermed institutionerne selv. Et vigtigt ændringsresultat er at den dannelses- og kulturopgave som institutionerne i sin tid havde, nu ikke længere synes at være gyldig. Vil man måske sige at den er blevet ligegyldig? Den opgave den refeudale offentlighed giver de højere uddannelsesinstitutioner, er en anden. Uddannelserne bliver som så meget andet kommercialiseret, de bliver til handelsvarer på et marked. Og de studerende bliver til konsumenter snarere end til myndige borgere – som var idealet ved det liberale dannelsesuniversitet. At nationalsproget og argumenterne for nationalsproget som undervisnings- og forskningsprog gradvis forvitrer, er forklarligt i en sådan kontekst. At det er engelsk som tager over, bliver lige så klart.

Konklusion

Jeg påstår altså at man må se på værdigrundlaget for institutionerne og den ideologi som styrer udviklingen af dem, hvis man skal forstå og forklare den tiltagende brug af engelsk. Dette er ikke et rent sprogpolitisk spørgsmål. Det handler om noget andet og meget mere end sprog. Behandler vi spørgsmålet traditionelt sprogpolitisk, risikerer vi at fortabe os i rent pædagogiske og moralske dimensioner, løsrevne fra de overordnede globalpolitiske sider. På den anden side er det lige så klart at sprogpolitik er vigtig i denne sammenhæng, vigtigere end nogensinde. Globalpolitik er som anden politik en kamp om magt. Sociolingvistikken har lært os noget om sprog og magt på gruppe- og individniveau. Den sproglige anglo-amerikanisering handler

om international fordeling af magt. De universiteter der ikke sørger for at gennemdrøfte og formulere en bevidst sprogpolitik, er på forhånd dømt til at tabe i denne magtkamp.

Oversat fra nynorsk af Karen Risager

Litteratur

Dalby, Andrew: *Language in Danger*. London: Penguin, 2002.

Habermas, Jürgen: *Borgerlig offentlighet*. Oslo: Gyldendal, 1997 (3. oplag på norsk).

Sørbø, Jan Inge: *Offentleg samtale*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1991.